

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی
وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته تاریخ انقلاب اسلامی

عنوان:

عملکرد بنیاد پهلوی و مواجهه نیروهای انقلابی با آن

استاد راهنما:

دکتر علیرضا ملائی توانی

استاد مشاور:

دکتر حمید بصیرت منش

پژوهشگر:

فرهاد سهامی ابراهیمی

شهریور ۱۳۹۲

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه متعلق به پژوهشکده می باشد.
چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام پژوهشکده، با تأیید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

پدر و مادر بزرگوارم؛

کهنه می توانم موهایشان که در راه غربت من سفید شدند، سیاه کنم و نه برای دست های پینه بسته شان که ثمره ی تلاش برای افتخار من است، مرهمی دارم، پس توفیقم ده که هر لحظه شکرگزارشان باشم و ثانیه های عمرم را در عصای دست بودنشان بگذرانم.

تشکر

سپاس خدای را که سپاسگزاری را بهای نعمت‌ها و افزایش نیکیهایش قرار داد.

پس از حمد و ستایش خداوند در آغاز وظیفه خود می‌دانم که به بهانه جبران اندکی از زحمات بی‌دریغ اساتید محترم راهنما و مشاور که در طی مطالعه و تدوین پایان‌نامه با اطلاعات غنی خویش راه‌گشای اصلی این پژوهش بوده‌اند، کمال تشکر و قدردانی وافر خویش را اعلام دارم. استاد ارجمند جناب آقای دکتر ملائی که از همان ابتدای تصویب موضوع پایان‌نامه از راهنمایی ایشان بهره‌گرفته‌ام و از مشوقان اصلی اینجانب در طی راه‌صعب و طولانی بوده‌اند و همچنین استاد بزرگوار مشاور جناب آقای دکتر بصیرت منش که وقت بسیاری را در مسیر نگارش این پژوهش گذاشتند و با حوصله و پشتکار بی‌نظیر خویش زحمات فراوانی متحمل شدند و مراحل مختلف تدوین پایان‌نامه را برایم هموار نمودند که بی‌شک بدون مساعدت این بزرگواران به صورت مورد نظر امکان‌پذیر نبود. همچنین از کلیه اساتیدی که در طول دوره تحصیل خالصانه و صادقانه کوشیدند تا دانش آموخته‌های خویش را در اختیار اینجانب و سایر دانشجویان قرار دهند کمال امتنان و سپاسگزاری را می‌نمایم.

باسمه تعالی

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولیعصر (عج) و با درود و سلام به روان پاک حضرت امام خمینی (ره) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای فرهاد سهامی ابراهیمی دانشجوی رشته تاریخ انقلاب اسلامی تحت عنوان: «عملکرد بنیاد پهلوی و مواجهه نیروهای انقلابی با آن» در تاریخ ۱۳۹۲/۷/۳ با حضور هیأت داوران در پژوهشکده امام خمینی (ره) برگزار گردید و به موجب آیین نامه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیأت داوران به شرح زیر تعیین گردید:

قبول با درجه: بسیار خوب امتیاز: ۱۸
 قبول مشروط با درجه: (با اصلاح) امتیاز: مرجع تأیید نهایی:
 دفاع مجدد
 مردود
 شرح اصلاحات مورد نیاز:

توضیح: بنا به مصوبه کمیسیون تخصصی آموزش و پژوهش پژوهشکده امتیاز پایان نامه‌ها به شرح زیر مشخص میگردد:

الف) قابل قبول از	ب) مردود
۱- قبول با درجه عالی ۱۹-۲۰	۱- قبول با درجه بسیار خوب ۱۸-۱۸/۹۹
۲- قبول با درجه خوب ۱۶-۱۷/۹۹	۲- قابل قبول ۱۴-۱۵/۹۹
۳- قبول با درجه خوب ۱۶-۱۷/۹۹	۴- قابل قبول ۱۴-۱۵/۹۹
۴- قابل قبول از ۱۴ به بالا	کمتر از ۱۴

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	جناب آقای دکتر علیرضا ملایی	دانشیار	
۲- استاد مشاور:	جناب آقای دکتر حمید بصیرت منش	استاد	
۳- استاد داور:	جناب آقای دکتر اسماعیل حسن زاده	دانشیار	
۴- استاد داور:	جناب آقای دکتر محمد رحیم ربانی	استاد	

امضاء
مدیریت تحصیلات تکمیلی
۱۳۹۹/۰۷/۱۷

امضاء
نماینده تحصیلات تکمیلی
۱۳۹۹/۰۷/۱۷

امضاء
مدیر گروه

چکیده

پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی

عنوان پایان نامه: عملکرد بنیاد پهلوی و مواجهه نیروهای انقلابی
نام و نام خانوادگی دانشجو: فرهاد سهامی ابراهیمی
استاد راهنما: دکتر ملانی توانی
استاد مشاور: دکتر بصیرت منش
تاریخ شروع پایان نامه: ۹۱/۲/۵
تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۲/۶/۲۷
چکیده: این پژوهش در صدد بررسی «عملکرد بنیاد پهلوی و مواضع نیروهای انقلابی نسبت به آن» می‌باشد. مسئله اصلی این پژوهش بررسی مواضع نیروهای انقلابی نسبت به بنیاد پهلوی در سال اوج گیری نهضت انقلابی مردم ایران نسبت به این نهاد بزرگ اقتصادی و فرهنگی است. یافته های این پژوهش حاکی از این است که؛ بنیاد پهلوی به عنوان یک نماد در خدمت رژیم پهلوی بوده است و دستگاه حاکم می کوشید با استفاده از نام این بنیاد و برخی اقدامات خیریه بنیاد پهلوی برای خود کسب اعتبار و مشروعیت کند، حال آن که مواضع نیروهای انقلابی و بالطبع مردم در قبال این بنیاد هیچ نشانی از موفقیت این برنامه برای رژیم پهلوی ندارد. در این پژوهش برای دستیابی به پاسخ سئوالات مطروحه از روش تحلیلی - توصیفی استفاده می گردد و منابع این پژوهش از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه ای جمع آوری گردیده است. کلیدواژگان: نیروهای انقلابی، فساد، هزار فامیل، مشروعیت، بنیاد پهلوی

Degree: master degree
Discipline: history of Islamic revolution
Thesis title: Performance of the Pahlavi Foundation and revolutionary forces face
student: farhad sahami ebrahimi
Supervisor:dr. mollaiei tavani
advisor:dr.basirat manesh
Start day:8 april2012
End day:22 septamber2013
Abstract: This study sought to investigate the "Pahlavi Foundation and the positions of revolutionary forces against it" is. The main issue of this study was to evaluate the positions of revolutionary forces of the people's revolutionary movement of the peak in the Pahlavi Foundation of Iran's major economic and cultural institutions. Our findings suggest that, besides the Foundation serves as a symbol of the Pahlavi regime And the governor tried using some of the charitable foundation called the Foundation for the business side of a credibility and legitimacy, However the positions of revolutionary forces and therefore the Foundation does no victory against the Pahlavi regime, not for this program. In order to answer the research questions posed by the analytical method - is used descriptively and resources for the study were collected through documentary studies and library. Keywords: revolutionary forces, corruption, Pahlavi foundation, legitimacy. Thousand families

چکیده عربی

المرحله الدراسيه: الماجيستر
الفرع الدراسيه: تاريخ الثورة الاسلاميه
عنوان الرساله: اعمال موسسه بنياد بهلوى و مواجهه القوى الثوريه معها
اسم و شهره الطالب: فرهاد سهامى
الاستاذ المرشد: الدكتور عليرضا ملائى توانى
الاستاذ المستشار: الدكتور حميد بصيرت منش
تاريخ بدء الرساله: جمادى الثانيه ١٤٣٣ القمريه
تاريخ ختمها: ذى القعهده الحرام ١٤٣٤ القمريه
الملخص تقوم هذه الرساله بمناقشه اعمال الموسسه بنياد بهلوى و مؤلف القوى الثورويه معها. دراسته مواقف القوى الثورويه مع بنياد بهلوى فى سنته اوج الحركه الثورويه الايرانيه مسالتها الرئيسيه. بالنسبه الى هذه الموسسه الاقتصاديه الثقافيه الكبيره و تدل معطيات التحقيق على انها كانت رمزاً فى خدمه حكومه البهلويه و كانت السلطه تسعى الاكتساب المشروعيه. بفصل تلك الموسسه و بعض اعمالها الخيره. و لم تحك مواقف القوى الثورويه و عموم الناس تجاه الناس عن أى نجاح لهذا البرنامج الحكومه. لقد استفدنا من الاسلوب التحليلى الوصفى لاجابه الاسئله المطروحه و جمعنا مصادر التحقيق من مطالعه الموثيق و الكتب. المفردات الرئيسيه: القوى الثورويه: الفساد، ألف أسره، المشروعيه، بنياد البهلوى

مقدمه

عامل اصلی اعتراضات مردمی و بزرگان دینی چه در عصر قاجار و چه در حکومت رضاخان و پهلوی دوم، ساختار استبدادی و فساد مالی، به همراه اختناق و مفاسد اخلاقی بود. از طرفی، بحران های اقتصادی به وجود آمده در تاریخ گذشته ایران، ناشی از فساد طبقه حاکم، چپاول ثروت های ملی و عمومی و همچنین وجود مقامات بلندپایه حکومتی و دولت های فاسد بوده است.^۱ صاحب نظران خارجی و اندیشمندان بسیاری بر این مطلب تاکید دارند.^۲

فساد و رشوه خواری مقامات و اعضای خاندان سلطنتی به شدت با ارزش ها و عادت های اجتماعی طبقات متوسط و پایین جامعه سنتی ایران در تعارض بود که منجر به همین دوگانگی شدید طبقاتی گردید. به عنوان مثال، ملت ایران در سال های ۱۳۵۲ تا ۱۳۵۴، از خود شاه شنیده بودند که درآمدهای نفتی کشور سه یا چهار برابر شده است. بر همین اساس آنان سوال می کردند که چرا دچار فقر و بحران اقتصادی شده اند و آن همه ثروت به یکباره چه شد و کجا رفت؟ از آن جا که رشوه خواری و فساد مالی برخی از اعضای خاندان سلطنتی، بر همگان آشکار بود، جامعه آگاه ایران با دیده تردید و انزجار به رژیم نگاه می کرد و این وضعیت برای آنان تحمل ناپذیر بود. بنیاد پهلوی نیز به عنوان بزرگترین قدرت اقتصادی کشور و در عین حال وابسته به خانواده شاه نیز این حس را تشدید می کرد.

هرچند محمدرضا شاه سعی داشت با تبلیغات گسترده، بنیاد پهلوی را به عنوان یک نهاد خیریه معرفی کند اما سوء استفاده های گسترده این نهاد و افشای آن توسط نیروهای انقلابی، چهره ی این بنیاد در نزد مردم بشدت مخدوش ساخت. اهمیت این موضوع و فقدان پژوهشی مستقل در این باره نگارنده را واداشت تا آن را به عنوان موضوع پایان نامه خود انتخاب کند تا بخشی از فعالیت های این نهاد اقتصادی بزرگ را مورد مطالعه قرار دهد.

^۱ - مهدی رهبری، اقتصاد و انقلاب اسلامی ایران، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۷۹، ص ۲۹۱.

^۲ - نک: نیکی آر. کدی، ریشه های انقلاب ایران، ترجمه عبدالرحیم گواهی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۵، ص ۷۵؛ همچنین: سایروس ونس و برژینسکی، توطئه در ایران، ترجمه محمود مشرفی، انتشارات هفته، تهران، ۱۳۶۲، و نیز: فرد هالیدی، دیکتاتوری و توسعه سرمایه داری در ایران، ترجمه فضل الله نیک آیین، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۵۸.

در نگارش این پایان نامه، اتکا به کتاب‌ها و خاطرات انتشار یافته به هیچ وجه کافی نبود زیرا نمی توانست تصویر رسائی از این بنیاد بزرگ به دست دهد. از این رو کوشیدم افزون بر منابع انتشار یافته به اسناد و مدارک آرشیوی نیز مراجعه کنم. به همین خاطر به مراکز اسنادی مهمی چون مرکز اسناد و کتابخانه ملی، مرکز اسناد وزارت امور خارجه و مدارک آرشیوی کتابخانه مجلس، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی و مرکز اسناد ریاست جمهوری مراجعه نمودم. متأسفانه به دلیل پراکندگی مراکز اسنادی و مدیریت سلیقه‌ای حاکم بر این مراکز، هزینه فراوان، وقت زیادی در این راه متحمل شدم.

در همین حال نتوانستم از آرشیو برخی دیگر از مراکز اسنادی به علت آن که هنوز بعد از گذشت سال‌ها، درهای آن را به روی محققان گشوده نیست بهره جویم. افزون بر مسائل یاد شده در نگارش این پایان نامه هیچ الگویی در اختیار نداشتم. در باره بررسی نقش نهادهای حکومت پهلوی در پدیداری انقلاب اسلامی، به جزء سازمان‌هایی مانند ساواک و ارتش، کار جدی دیگری انجام نشده است که خود موجد حلقه مفقوده دیگری در تاریخ معاصر ایران محسوب می شود. امید است با توجه بیشتر پژوهشگران به این حوزه تحقیقاتی، این خلاء نیز بر طرف گردد. با عنایت به مسائل پیش گفته، و نیز فقدان اطلاعات گسترده در باره مواضع انقلابیون در رویارویی با این نهاد، بخش اعظم این پژوهش به بررسی ساختار و عملکرد بنیاد پهلوی اختصاص یافت. تردیدی نیست که هنوز جای خالی زیادی برای پژوهش‌های بیشتر در این باره وجود دارد که امید است که به همت پژوهشگران دیگر تکمیل گردد.

در به پایان آوردن این پژوهش، عزیزان و بزرگواران زیادی با قلم، قدم و بیان خود مرا یاری، تشویق، راهنمایی و حمایت کردند، لذا تنها ذکر نامشان جبران محبت‌هایشان نیست و نخواهد بود. با این وجود بر خود واجب و لازم می‌دانم که از یکایک آنان تشکر و قدردانی نمایم. استادان ارجمند و عالیقدر که در طول دوران تحصیل نیز از دانش، اندیشه و رفتارشان همواره درس گرفته و بهره‌مند شده‌ام، جناب آقای دکتر **علیرضا ملائی توانی** که سمت استاد راهنمای این پژوهش را بر عهده داشتند و مرا در این راه بسیار یاری نمودند و استاد مشاور جناب آقای دکتر **حمید بصیرت منش** که قدردان حمایت‌های ایشان در تکمیل این پژوهش هستم، کمال تشکر و امتنان را دارم و خواهم داشت. همچنین از کارکنان پژوهشکده امام خمینی به ویژه کارکنان بخش کتابخانه، نهایت سپاسگزاری را دارم.

فهرست اجمالی

فصل اول

Error! Bookmark not defined.مقدمه و کلیات

فصل دوم

چرائی و چگونگی تأسیس بنیاد پهلوی ۸

فصل سوم

اقدامات و فعالیتهای اقتصادی و فرهنگی بنیاد پهلوی ۴۵

فصل چهارم

Error! Bookmark not defined.مواضع نیروهای انقلابی نسبت به عملکرد بنیاد پهلوی

فصل پنجم

نتیجه گیری ۹۳

منابع ۹۶

Error! Bookmark not defined.اسناد و ضمایم

فهرست تفصیلی

۱	فصل اول.....	۱
۱	مقدمه و کلیات.....	۱
۲	۱. بیان مسئله:.....	۲
۲	۲. ضرورت و اهمیت موضوع.....	۲
۲	۳. سؤال اصلی و سئوالات فرعی پژوهش.....	۲
۲	۳-۱. سؤال اصلی:.....	۲
۳	۳-۲. سئوالات فرعی این پژوهش:.....	۳
۳	۴. پیش فرضها:.....	۳
۳	۵. روش تحقیق.....	۳
۳	۵-۱. نوع پژوهش و روش گرد آوری داده ها.....	۳
۳	۵-۲. روش تجزیه و تحلیل دادهها با توجه به ماهیت موضوع.....	۳
۳	۶. تعریف مفاهیم پژوهش.....	۳
۳	۶-۱. فساد.....	۳
۴	۶-۳. مشروعیت.....	۴
۴	۶-۴. نیروهای انقلابی.....	۴
۵	۷. سازماندهی پژوهش.....	۵
۵	۸. قلمرو پژوهش.....	۵
۵	۹. پیشینه و سوابق پژوهش و جنبه های جدید.....	۵
۶	۱۰. نقد، بررسی و معرفی منابع پژوهش.....	۶
۷	فصل دوم:.....	۷
۷	چرانی و چگونگی تأسیس بنیاد پهلوی.....	۷
۸	۲-۱. ظهور رضا شاه و گامهای او در مسیر اشرافیت.....	۸
۱۰	۲-۲. واکنش های عمومی نسبت به اقدامات رضاشاه.....	۱۰
۱۲	۲-۳. راههای ثروت اندوزی رضاشاه.....	۱۲
۱۷	۲-۴. رفتار رضا شاه با طبقات بالا.....	۱۷
۱۸	۲-۵. ثروت رضاشاه.....	۱۸
۱۹	۲-۶. سقوط رضاشاه و بحران حکومت.....	۱۹
۲۰	۲-۷. شروع سلطنت محمد رضاشاه.....	۲۰
۲۴	۲-۸. انتقال ثروت رضاشاه به دولت.....	۲۴
۲۶	۲-۹. ترور نافرجام شاه.....	۲۶

۲۸	۱۰- بازگشت املاک به دربار
۲۹	۱۱- تقسیم املاک سلطنتی
۳۱	۱۲- نخست وزیری دکتر مصدق
۳۴	۱۳- سقوط دکتر مصدق
۳۵	۱۴- بنگاه ترجمه و نشر کتاب
۳۶	۱۷- شرکت ملی نفتکش
۳۶	۱۶- بانک عمران
۳۸	۱۷- تأسیس بنیاد پهلوی
۳۹	۱۸- ترکیب اعضای هیئت مدیره بنیاد پهلوی
۴۰	۱۹- اساسنامه بنیاد پهلوی
۴۶	فصل سوم
۴۷	اقدامات و فعالیتهای اقتصادی و فرهنگی بنیاد پهلوی
۴۷	۱-۳ اقدامات محمد جعفر بهبهانیان در مقام ریاست بنیاد پهلوی
۴۹	۲-۳ اوضاع داخلی ایران در سالهای اولیه تشکیل بنیاد پهلوی
۵۱	۳-۳ ریاست اسدالله علم بر بنیاد پهلوی
۵۴	۴-۳ دوران ریاست شریف امامی بر بنیاد پهلوی
۵۸	۶-۳ بنیاد پهلوی و ایجاد انحصارات
۶۱	۷-۳ بنیاد و صنعت ساختمان
۶۴	۸-۳ بنیاد و تأسیس کازینو
۶۵	۹-۳ پرداخت مستمری به خانواده سلطنتی
۶۷	۱۰-۳ سرمایه گذاری بنیاد در خارج از کشور
۶۸	۱۱-۳ ثروت بنیاد پهلوی
۶۹	۱۲-۳ نقش بنیاد پهلوی در خروج سرمایه از ایران
۷۰	۱۳-۳ تبلیغات به نفع رژیم در داخل و خارج از ایران
۷۱	۱۴-۳ بنیاد و امور خیریه
۷۳	۱۵-۳ رابطه با اسرائیل
۷۴	۱۶-۳ حمایت از فراماسونری
۷۴	۱۷-۳ بنیاد و جشنهای ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی
۷۶	فصل چهارم
۷۶	مواضع نیروهای انقلابی نسبت به عملکرد بنیاد پهلوی
۷۷	فساد شعار مشترک انقلابیون؛ همه جریان های سیاسی
۷۸	۱-۴ مواضع نیروهای ملی گرا در برابر بنیاد پهلوی
۸۰	۲-۴ مواضع نیروهای چپ در خصوص بنیاد پهلوی
۸۱	۳-۴ مواضع امام خمینی
۸۴	۴-۴ نخست وزیری شریف امامی
۸۹	۵-۴ دولت از هاری

۹۰	۴-۶ برنامه های دولت از هاری
۹۴	۴-۷ دولت شاهپور بختیار
۹۷	۴-۸ اقدامات شاهپور بختیار در ارتباط با بنیاد پهلوی
۹۸	۴-۹ بنیاد پهلوی پس از انقلاب اسلامی
۱۰۰	فصل پنجم:
۱۰۰	نتیجه گیری
۱۰۲	منابع
۱۰۹	اسناد و ضمائم

فصل اول

مقدمه و کلیات

۱. بیان مسئله:

در سراسر حکومت پهلوی آنچه که اغلب به چشم می آید، تمایل دربار به کسب قدرت و گسترش آن حتی به بهای نقص قانون اساسی مشروطیت و دخالت در تمامی شئون زندگانی ایرانیان بود. در دهه آغازین حکومت محمدرضا شاه پهلوی یکی از ابزارهای دربار برای مداخله در امور داخلی و حتی گاهی امور خارجی، سازمانی بود به نام سازمان املاک و مستغلات پهلوی که ظاهراً برای امور خیریه تأسیس شده بود تا نشانگر سخاوت و نوع دوستی دربار پهلوی باشد. اما این نهاد در حقیقت پوششی بود که اموال، املاک و مستغلات غصبی رضاشاه را به نام وقفی بودن از مالیات و پس گرفته شدن آن توسط صاحبان حقیقی این اموال حفظ می کرد. این سازمان در سال ۱۳۳۷ خورشیدی به بنیاد پهلوی تغییر نام داد و با گسترش فعالیت خود وارد داد و ستدهای اقتصادی، فعالیت‌های فرهنگی و ... شد تا با گسترش قدرت مالی خود به وظیفه اصلیش که پشتیبانی از حامیان و طرفداران رژیم بود بپردازد.

چگونگی گرد آمدن سرمایه اولیه و کارکردهای دوگانه آن سازمان و نقشی که این سازمان در بدبینی مردم و نهایتاً فروپاشی رژیم ایفا کرد مسئله ای است که این پژوهش در صدد بررسی و تحلیل آن است. با عنایت به فقدان پژوهشی متین و استوار در این موضوع، پژوهش حاضر در نظر دارد تا با کنکاشی علمی و مستند برخی از ابعاد ناشناخته این موضوع را مورد کاوش قرار دهد.

۲. ضرورت و اهمیت موضوع

فعالیت های بنیاد پهلوی به عنوان یک نهاد اقتصادی نیرومند و مصون از نظارت قوای سه گانه رژیم، اهمیت و جایگاه این نهاد را نشان می دهد. با توجه به فعالیت‌های اقتصادی و تجاری این بنیاد در امور فرهنگی، واکنش منتقدان حکومت پهلوی را بر می انگیزد. چنان که بسیاری از انقلابیون، فارغ از هر گونه مسائل عقیدتی خود علیه آن، موضع گیری‌هایی اتخاذ، و این سازمان را نمونه کامل فساد در رژیم معرفی نمودند؛ از آنجایی که این بنیاد مستقیماً وابسته به شخص شاه بود مخالفان حکومت پهلوی فعالیت‌های این بنیاد را به مثابه اقدامات و فساد شخص شاه تلقی و در مبارزاتشان بر آن تکیه می کردند. همین مسئله خود بیانگر اهمیت این پژوهش است.

۳. سؤال اصلی و سئوالات فرعی پژوهش

۳-۱. سؤال اصلی:

موضع نیروهای انقلابی و ضد رژیم درباره بنیاد پهلوی چه بود؟

۲-۳. سوالات فرعی این پژوهش:

- ۱- بنیاد پهلوی چرا و چگونه تأسیس شد؟
- ۲- فعالیت‌های جاری این بنیاد، چه تأثیری در نارضایتی مردم از عملکرد رژیم پهلوی داشت؟
- ۳- عمده ترین رویکردهای فرهنگی و سیاسی بنیاد پهلوی چه بود؟
- ۴- عملکرد بنیاد پهلوی چه واکنش‌هایی را در بین گروه‌های انقلابی برانگیخت؟

۴. پیش فرضها:

بنیاد پهلوی به عنوان یک نهاد وابسته به سلطنت در راستای اهداف رژیم و در خدمت منویات دربار پهلوی عمل می‌کرد و به علاوه نقش حامی پرور برای رژیم را برعهده داشت

۵. روش تحقیق:

۱-۵. نوع پژوهش و روش گردآوری داده‌ها

روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش عمدتاً از روش‌های کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده شده است.

۲-۵. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها با توجه به ماهیت موضوع:

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. پژوهشگر در این پژوهش کوشیده است ابتدا ابعاد و زوایای تشکیل بنیاد پهلوی را تبیین و سپس دلایل مخالفت نیروهای انقلابی با آن را تشریح کند.

۶. تعریف مفاهیم پژوهش

۱-۶. فساد: به معنی شکستن و نقض کردن (که می‌تواند نقض یک رفتار اخلاقی، اجتماعی یا مقررات اداری باشد) تباهی، ظلم و ستم، شرارت، فسق و فجور، دشمنی و آشوب است.^۱ منظور از فساد انحراف مقامات دولتی از مقررات و قوانین جامعه به دلیل انگیزه‌های شخصی و گروهی مانند کسب ثروت، قدرت و منزلت است.^۲ فساد هر نوع سوءاستفاده مقامات از قدرت و موقعیت خود در راستای منافع و انگیزه‌های شخصی، گروهی، قومی و منطقه‌ای است. این تعریف از فساد شامل تمام سطوح فساد

۱- موسسه تحقیقات تدبیر اقتصاد، فساد مالی و اقتصادی، ج ۱، تهران: موسسه تحقیقات و تدبیر اقتصاد، ۱۳۸۲، ص ۱۲

۲- خلیل الله سردارنیا، موانع تحقق سیاسی، در دوره سلطنت رضاشاه، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۷۸، همان، ص ۴۵

(سیاسی، اداری، اقتصادی و غیره) می شود. اساساً قدرت عمومی و سیاسی محرک قوی برای سوءاستفاده است. به گفته منتسکیو قدرت، فساد می آورد و قدرت مطلق، مطلقاً فساد می آورد. از دید وی، تفکیک قوا لازمه مهار قدرت شاه و طبقات دارنده قدرت سیاسی است.^۱

۲-۶. هزار فامیل: در حکومت اشراف سالاری گروهی اندک به سود خویش، فرمانروایی اکثریت مردم را بر عهده دارند. رژیم حکومتی به وسیله چند نفر معدود اداره می گردد و دولت به صورت متمرکز در تعدادی از خانواده‌ها و قبایل اصلی حفظ می گردد. و در اصطلاح به معنای سیادت و حاکمیت اقتصادی گروه معدودی از سرمایه داران بزرگ مالی است. که عملاً مالک انحصارات صنعتی و بانکی هستند و کنترل رشته‌های اصلی اقتصاد را در دست خود متمرکز کرده‌اند.

۳-۶. مشروعیت:

مشروعیت به گونه‌های مختلفی تعریف شده است، لیست معتقد است، «مشروعیت (نظام) متضمن ظرفیت سیستم برای وجود آوردن و حفظ این اعتقاد است که موسسات سیاسی موجود مناسبترین موسسات برای جامعه هستند.»^۲ ماکس وبر مشروعیت را زمانی محقق می داند که: «گروه معینی از مردم از فرمان معینی که شخص یا اشخاص معینی می دهند به رضا و رغبت اطاعت کنند».^۳ استرنبرگر در تعریف این مفهوم بیان می دارد: «مشروعیت بنیاد قدرت حکومت است که از یک سو حق فرمانروایی را به حکومت می دهد و از سوی دیگر حکومت شوندگان را از چنین حقی آگاه می کند».^۴ از دیدگاهی دیگر: «مشروعیت ناشی از هماهنگی عقیدتی و ارزشی میان شهروندان و حکومت کنندگان می باشد. این هماهنگی به گونه ای است که امر اطاعت را آسان نموده، دولت را از کاربرد زور و تهدید به منظور تأمین فرمانبرداری بی نیاز، یا استفاده از آن را به حداقل تقلیل می دهد».^۵

۴-۶. نیروهای انقلابی:

بعد از سقوط رضاشاه، جامعه‌ی ایران در دهه‌های بیست و سی، شاهد تحولات پیچیده‌ی سیاسی بود. در این دوره، به علت فقدان مشروعیت و مقبولیت مردمی رژیم حاکم، در سطح جامع سه نوع گفتمان و

۱ - ریمون آرون، مراحل اساسی سیر اندیشه در جامعه شناسی، ترجمه باقر پرهام، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ج ۵، ۱۳۸۱، ص ۴۱

۲ - داووز، رابرت - سیمور لپیست، مارتین - جامعه شناسی سیاسی، ترجمه محمد حسن فرجاد، تهران: نشر طوس، ۱۳۷۳، ص ۱۱۷

۳ - داریوش آشوری، درآمدی بر جامعه شناسی سیاسی، تهران: نشر مروارید، ۱۳۵۸، ص ۶۶

۴ - عبدالرحمان عالم، بنیادهای علم سیاست، تهران: نشر نی، ج اول، ۱۳۷۳، ص ۱۰۶

۱- سید رضا نوبختی، قدرت مشروع و نتایج سیاسی آن، رساله کارشناسی ارشد تهران: دانشگاه امام صادق، ۱۳۷۲، ص ۱۴۰

اندیشه سیاسی در رویارویی با نظام سیاسی پهلوی پدید آمد که عبارت بودند از: اندیشه‌ی چپ مارکسیستی، اندیشه‌ی ملی‌گرایانه و اندیشه‌ی دینی و اسلام‌خواهی. این گروه‌ها که در زمان رضاشاه نضج گرفتند در انقلاب اسلامی ایران نقش اصلی را ایفاء کردند.

۶-۵. بنیاد پهلوی: یک سازمان غیرانتفاعی خیریه بود که از وقف بخش بزرگی از اموال رضا شاه، محمدرضا شاه و دیگر اعضای خاندان پهلوی در سال ۱۳۳۷ تشکیل شده و از مهمترین بنیادهای اقتصادی و فرهنگی دربار پهلوی به شمار می‌آمد. پس از انقلاب ۱۳۵۷ نام این بنیاد به بنیاد علوی تغییر یافت و با تشکیل بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی بخش عمده دارایی‌های این بنیاد به بنیاد مستضعفان منتقل شد.

۷. سازماندهی پژوهش

این پژوهش در پنج فصل سعی خواهد کرد تا به سؤال اصلی پژوهش پاسخ دهد. فصل اول به مقدمه و کلیات خواهد پرداخت، فصل دوم به چرایی و چگونگی تأسیس بنیاد و همچنین واکنش‌های که نسبت به این قضیه پرداخته است. فصل سوم، عمده‌ترین رؤس عملکرد اقتصادی و فرهنگی این بنیاد را تبیین نموده است. فصل چهارم به مواضع نیروهای انقلابی در قبال بنیاد پهلوی را در سالهای اوج‌گیری نهضت اختصاص یافته است و در فصل پنجم به نتیجه‌گیری می‌پردازد.

۸. قلمرو پژوهش

باتوجه به دوره فعالیت بنیاد پهلوی، از نظر زمانی این پژوهش عمدتاً فاصله سالهای ۱۳۳۷-۱۳۵۷ و از نظر مکانی داخل ایران و نیز برخی نقاط خارج از ایران که محل فعالیت این بنیاد بوده را در بر می‌گیرد. قلمرو پژوهش نیز حوزه فعالیت این سازمان در دو بعد اقتصادی و فرهنگی خواهد بود

۹. پیشینه و سوابق پژوهش و جنبه‌های جدید

متأسفانه تا به حال هیچ تحقیق و پژوهش جامعی در باره بنیاد پهلوی صورت نگرفته است و هر آن چه که در این مورد وجود دارد، تکرار مکرراتی است که در ۲ دایره‌المعارف یعنی دانشنامه جهان اسلام و دایره‌المعارف فارسی غلامحسین مصاحب مکتوب شده و حداکثر در حد یک صفحه نگاشته شده است و حاوی هیچ نکته تازه‌ای نیستند. البته پیش از انقلاب، گروه‌های مخالف حکومت با انتشار گاه و بی‌گاه مقالات و اعلامیه‌ها، دست به افشاگری‌هایی علیه این بنیاد زده‌اند. بدین لحاظ می‌توان گفت که این

کار در نوع خود اولین پژوهش درباره این سازمان است و نوآوری این پژوهش هم درست به همین دلیل است و تمام اهتمام نگارنده در این است که با استفاده از منابع پراکنده آرشیوی و کتابخانه‌ای کاری نو ارائه دهد.

۱۰. نقد، بررسی و معرفی منابع پژوهش

منابع مورد استفاده از این پژوهش در یک دسته بندی کلی شامل موارد زیر می‌باشد:

۱-۱۰. خاطرات یا تاریخ شفاهی: این دسته از منابع عمدتاً روایت گروه‌های مختلف سیاسی پیرامون بنیاد پهلوی است که در نهایت تدوین و به صورت کتاب در آمده است این نوع منابع از آن جهت اهمیت دارند که روایت کنندگان در ضمن بیان حوادث و تحولات مربوط به عملکرد گروه خود، تفسیر و برداشت خود را از عملکرد بنیاد پهلوی را مطرح کرده اند. برخی از این خاطرات، تصویری کلی از حوادث قبل از انقلاب ارائه داده‌اند و امکان دارد از پرداختن به جزئیات غفلت کرده باشند اما این منابع از آن جهت که حاوی نگاه‌های امروزی (پسینی) راویان آن هاست بنابراین، باید در استفاده از این منابع با دقت و احتیاط بیشتری نمود. امکان دارد به دلایل سیاسی و هر دلیل دیگری برخی وقایع به گونه ای دیگر که مطابق با واقعیت نیست در این خاطرات منعکس شده باشند. خصوصاً این که تفکر حزبی می‌تواند در ارائه خاطرات و واقعیت‌ها دخیل داده شود.

۲-۱۰. اسناد انتشار نیافته: اهمیت این منابع به این علت است که می‌توان درباره گروه‌ها و اشخاص و حتی افراد خود حکومت پهلوی اطلاعات مفیدی به دست آورد. اطلاعاتی که در این منبع وجود دارد را به سختی می‌توان در میان منابع کتابخانه‌ای یافت.

۳-۱۰. نشریات: سومین دسته از منابع اصلی به کار رفته در این پژوهش است که در این زمینه روزنامه‌های کوشش، داد، اطلاعات و... و نشریات چاپ شده توسط گروه‌های سیاسی مانند جبهه ملی، حزب توده و کنفدراسیون دانشجویان ایرانی مقیم آمریکا مانند خبرنگار، دنیا و ایران آزاد مورد بررسی قرار گرفت. که در این پژوهش متناسب با مطالب آن‌ها و تا آنجا که امکان داشته استفاده شده است. که این امر فقط جهت مستند شدن پژوهش و ارائه اطلاعاتی در باره شرایط آن روز جامعه صورت گرفته شده است.